

Tanja Vehkakoski
Matti Kuorelahti

Tutkimus erityispedagogiikan määrittäjänä. Katsaus alan kansainvälisiin aikakauslehtiin ja suomalaisiin väitöskirjoihin

Erityispedagogiikan tutkimuskohteena ovat oppimisen ja ryhmään liittymisen esteet, niiden ennaltaehkäiseminen ja vaikeuksista selviytyminen sekä oppimistapojen variaatiot ja opetusmenetelmien sovellettavuus erilaisille oppijoille (ks. Florian 2007). Tieteenalan määritelmä on väljä, mikä heijastuu suoraan alan tutkimukseen. Tässä artikkelissa luomme katsauksen erityispedagogisen tutkimuksen nykytilaan tutkimusaiheiden, menetelmien ja teoreettisten viitekehysten näkökulmasta.

Asiasanat: Erityispedagogiikka, tutkimus, teoria

JOHDANTO

Erityispedagogista tutkimusta on haastavaa arvioida sen moninaisuuden takia. Oppimista ja opettamista tutkitaan niin pedagogisesta, psykologisesta, sosiologisesta, historiallisesta kuin filosofisestakin näkökulmasta. Esimerkiksi oppimisvaikeuksia voidaan tarkastella joko diagnosoidun yksilön ongelmana, opetusmenetelmien ke-

hittämistarpeena tai yhteisön luokittelu- ja leimaamismekanismien kautta. Samaa teemaa voidaan siis lähestyä erilaisten teoreettisten lähtöoletusten ohjaamana joko yksilö-, ryhmä- tai organisaatioperustaisesti (Hausstätter, 2004, Haustätter & Connolley, 2009).

Erityispedagogiikan monialaisuudesta seuraa, etteivät kaikki tutkijat jaa samoja teoreettis-empiirisiä lähtökohtia. Joskus erityispedagoginen tutkimus voi juurtua selvemmin emotieteisiin kuin erityispedagogiseen kasvatukseen tutkimukseen (ks. myös Mortimore, 2000, McLeskey & Landers, 2006). Moniparadigmaisuus ja vaihtoehtoisten teoreettisten lähestymistapojen rinnakkaiselo ei ole kuitenkaan tyypillistä vain erityispedagogiikalle, vaan se on yleistä kaikissa soveltavissa ihmistieteissä, joissa tutkittavien ilmiöiden monimutkainen luonne edellyttää niiden tarkastelua useasta näkökulmasta (Anfara & Mertz, 2006; Paechter, 2003).

Oman jännitteensä erityispedagogisen tutkimuksen arviointiin on tuonut erityispedagogiikan sisäinen keskustelu

tieteentutkimuksen asemasta ja oikeutuksesta. Eri-tyisesti inklusiivisen kasvatuksen ja kriit-tisen koulutussosiologian edustajat ovat kyseenalaistaneet voimakkaasti erityispe-dagogiikan perustaa. Kritiikki on luonut varjonsa muusta opetuksesta erilleen jär-jestettyyn erityisopetukseen, erityisope-tussiiirtojen ja erityisopettajakoulutuksen hyödyllisyyteen, erityisopettajien ammatti-taitoon sekä oppilaiden luokittelun tieteel-liseen ja moraaliseen oikeutukseen (Con-nor & Ferri, 2007; Lipsky & Gartner, 1996; Gallagher, 2004; Saloviita, 2009). Sen mu-kaan monet erityisopetuksessa kehitetyt menetelmät hyödyttävät kaikkia oppilaita eikä niitä välttämättä edes käytetä erityis-opetuksessa, ja toisaalta monet erityisope-tuksessa laajasti sovellettavat menetelmät ovat lähtöisin yleisopetuksesta (Cook & Schirmer, 2003; Kauffman & Hallahan, 2005; Vaughn & Linan-Thompson, 2003). Kritiikki kulminoituu siihen, onko erityis-kasvatus todella jotakin erityistä ja ainut-laatuista vai onko se sittenkin ”vain” hyvää ja laadukasta (yleis)opetusta.

Oman tieteentutkimuksen keskustelun lisäk-si erityispedagoginen tutkimus heijastelee yleisiä tieteentutkimuksen rajat ylittäviä tieteentoreettisia ja metodologisia keskusteluja. Tämä näkyy esimerkiksi muutoksissa laadullisen ja määrällisen tutkimusotteen jakautumisessa (Kivirauma, 2004) ja erilai-sissa näkemyksissä siitä, miten relativisti-nen ja positivistinen ajattelu vaikuttaa eri-tyispedagogiseen tutkimukseen (Gallagher, 2006; Kauffman & Sasso, 2006). Suomalai-sia erityispedagogiikan väitöskirjoja tar-kasteltaessa voi huomata, että määrällinen tutkimus on ollut hallitseva 1990-luvun puoleen väliin asti. Tätä seurasi lyhyt laa-dullisten tutkimusten valta-ajankausi, minkä jälkeen 2000-luvun lopulle tultaessa tilanne on tasapainottunut molempien tut-kimusotteiden rinnakkaiseloksi (Kivirau-ma, 2004, 2008; ks. myös Mastropieri ym.,

2009; Pitkäniemi 2009, 27).

Tässä katsauksessa tarkastelemme, millaisia tutkimusteemoja, taustateorioita ja tutkimusmenetelmiä erityispedago-gisesta tutkimuksesta löytyy 5–10 viime vuoden ajalta. Nykytilan tunnistamisen pohjalta arvioimme tutkimuksen nykytilaa ja tulevaisuudenhaasteita.

AINEISTONA TUTKIMUSARTIKKELIT JA VÄITÖSKIRJAT

Tarkastelemme erityispedagogisen tutki-muksen nykytilaa analysoimalla artikke-leita, joita on viiden viime vuoden aikana julkaistu seitsemässä erityispedagogiikan kansainvälisessä tieteellisessä aikakaus-lehdessä sekä yhdessä kentän opettajille suunnatussa ammatillisemmassa lehdessä. Lisäksi otamme kansainvälisten tutkimus-ten vertailukohdaksi Suomessa kymmenen viime vuoden aikana julkaistut erityispe-dagogiikan väitöskirjat (taulukko 1).

Valitsemamme lehdet ovat erikois-tuneet nimenomaan erityispedagogisen tutkimuksen julkaisemiseen ja edustanevat näin ollen hyvin alalla tehtävää moni-naista tutkimusta. Niissä julkaistaan paljon joko erityispedagogien tekemää tai muilla aloilla tehtyä, erityisopetukseen sovellet-tavaa tutkimusta. Lehdet ovat luonteel-taan yleisiä; ne eivät rajoitu vain tiettyyn ikäryhmään (esim. varhaiserityiskasvatus) eivätkä tiettyyn oppimisen tai käyttäyty-misen ongelmaan (esim. dysleksia). Yksi lehdistä (Teaching Exceptional Children) on suunnattu selkeästi opettajille, ja sen artikkeleissa popularisoidaan alan tutki-muksia käytännönläheisesti. Otimme leh-den mukaan teemoittaiseen tarkasteluun, vaikka sen abstraktit eivät tarjonneet riit-tävästi tietoa tutkimuksen suorittamista koskevaan analyysiin. Erityispedagogii-kan kannalta kiinnostavia ja hyödyllisiä

tutkimuksia julkaistaan myös lähitieteenalojen lehdissä, joita erityispedagogiikan tutkijatkin käyttävät julkaisukanavanaan joko sisällöllisistä tai lehtien keskinäiseen arvostukseen liittyvistä syistä. Tässä katsa-

uksessa keskitymme kuitenkin tarkastelemaan, miltä erityispedagogisen tutkimuksen identiteetti ja teoreettis-metodologiset painotukset näyttävät puhtaasti oman alan lehdissä ja väitöskirjoissa.

Taulukko 1. Kansainväliset artikkelit ja suomalaiset väitöskirjat tutkimusaineistona

Lehti	Perustettu	Kustantaja	Vsk:t	Nro / v	Artikkeleiden määrä	
Exceptional Children (EC)	1945 USA	CEC	71, 73, 75	4	74	
Exceptionality. A Special Education Journal (EX)	1990 USA	Taylor & Francis	13–17	4	38	
British Journal of Special Education (BJSE)	1973 GB	Blackwell Publishing	32, 34, 36	4	73	
European Journal of Special Needs Education (EJSNE)	1985 GB	Routledge	20, 22, 24	4	82	
International Journal of Special Education (IJSE)	1986 CAN	-	20–24	2–3	121	
Journal of Special Education (JSE)	1966 USA	Sage	39–43	4	44	
International Journal of Inclusive Education (IJIE)	1997 GB	Routledge	9–13	4–8	104	
Teaching Exceptional Children (TEC)	1967 USA	CEC	38, 40, 41–42	6	141	
Yhteensä					677	
	JY	HY	JoY	TuY	ÅA/Vaasa	Yht.
Suomalaiset väitöskirjat	25	13	9	3	1	51

Katsauksen kansainvälinen aineisto koostuu vuosina 2005–2009 ilmestyneistä lehdistä, joissa julkaistuista artikkeleista valitsimme tarkastelumme puolet (joko joka toinen vuosikerta tai vuosikerran joka toinen numero). Kun huomioidaan tutkimuksen toteuttamiseen ja julkaisuprosessiin kuluva aika, voidaan arvioida, että tutkimukset on tehty vuosina 2000–2007. Suomalainen vertailuaineisto kattaa kaikki Suomessa vuosina 2000–2009 julkaistut erityispedagogiikan väitöskirjat (N = 51). Näistä vanhimpien tutkimusten toteuttaminen ajoittuu 1990-luvulle, kun taas uu-

simmat on tehty kokonaan tällä vuositu-
hannella.

Etsimme artikkeleista ja väitöskirjoista seuraavat tiedot: aihe, taustateoria tai lähestymistapa, aineistonkeruu- ja analyysimenetelmä, kohderyhmä (jos mainittu) sekä tutkimuksen luonne (empiirinen, ei-empiirinen). Tiedot kerättiin abstraktien pohjalta sekä tarvittaessa Johdanto- tai Menetelmä-luvuista. Pyrimme tutkimusaiheiden luokittelussa toisensa poissulkeviin teemoihin, mutta jos tutkimus käsitteli selvästi kahta erillistä teemaa, se näkyy luokituksessa kaksi kertaa. Jätimme artikke-

liaineiston luokittelusta pois suppeat, 1–2 sivun pituiset esittelyt ja katsaukset. Artikkeliaineistossamme oli noin 1 prosentti suomalaisten tutkijoiden tekstejä.

TULOKSET

Niin erityispedagogiikan kansainväliset tieteelliset aikakauslehdet kuin alan suomalaiset väitöskirjatkin ovat sisällöltään varsin monipuolisia ja toisaalta heterogeenisiä (taulukko 2). Useimmat lehdet sisältävät vuosittain tutkimuksia yhdistäviä teemanumeroita, jotka ovat jonkun alalla hyvin tunnetun ja tehtävään kutsutun asiantuntijan toimittamia. Luokittelimme tutkimusartikkelit kymmenen teeman alle. Aineiston pohjalta muodostetut teemat painottuivat odotetusti pedagogisesti.

Suosituin teema (20,9 %) kansainvälisessä artikkeliaineistossamme olivat interventiot, joita on kehitetty erilaisten oppimisen tai käyttäytymisen ongelmien ennaltaehkäisemiseen ja helpottamiseen, sekä niiden toimivuuden arviointi. Tutkituimpia oppimisen tai käyttäytymisen ongelmia olivat lievät oppimisvaikeudet, sosioemotionaalisen kehityksen haasteet, autismi ja kehitysvammaisuus. Toiseksi suosituin teema oli inklusio ja inklusiivinen kasvatus (17,7 %). Yleisimmin tarkasteltiin opettajien, lasten ja vanhempien asenteita inklusiota kohtaan sekä inklusion kehittämistä koulun ja koulujärjestelmän tasolla. Sen sijaan heterogeenisen luokan opettamiseen liittyvät kysymykset jäivät taka-alalle. Inklusiivisen kasvatuksen kehittämisen ajankohtaisuudesta kertonee myös se, että teemaa sivuttiin sellaisissakin artikkeleissa, joiden tutkimusaihe oli jokin muu. Lisäksi koulutuksen järjestämiseen ja erilaisten koulumuotojen vaikuttavuuteen liittyvien kysymysten tutkiminen (9,4 %) piti sisällään niin erilliset kuin inklusiiviset

opetusjärjestelyt.

Oppilaiden ominaisuuksia (esim. vähemmistöryhmään kuuluminen, kehitykselliset riskitekijät, persoonallisuuden piirteet, sosiaaliset suhteet) ja niiden näkymistä oppimisessa ja koulusijoituksissa arvioitiin 12 prosentissa artikkeleista. Lähes yhtä usein tutkimukset kohdistuivat opettajiin ja heidän koulutukseensa – tällöin teemoina olivat opettajankoulutuksen arviointi ja kehittäminen sekä opettajien ja koulunkäyntiavustajien työhyvinvointiin, työnkuviin ja ammattitaitoon liittyvät tekijät. Opetusmenetelmät ja -välineet eivät olleet tutkimuksen kohteena erityisen suosittuja (7,5 %), kuten eivät myöskään oppilasarviointiin ja arviointimittareiden kehittämiseen liittyvät kysymykset (4,5 %). Asianosaisten eli vanhempien ja oppilaiden ääni pääsi pääasiallisena teemana kuuluville vain 5,7 prosentissa artikkeleista. Myös käsiteanalyysit ja erityispedagogiikan tieteellinen pohdinta sekä moniammatillisen tai kodin ja koulun välisen yhteistyön tutkiminen oli harvinaista.

Lapsen ja nuoren elämänkulkuun liittyviä siirtymävaiheita tutkittiin artikkeleissa jossain määrin (4,3 %). Vaikka artikkelit käsitelivät valtaosaltaan peruskouluikäisiin lapsiin liittyviä asioita, myös toisen asteen koulutukseen ja työelämään siirtymisen kysymykset olivat näin ollen esillä. Alle kouluikäisten lasten asioita käsiteltiin vähemmän, ilmeisesti siksi, että alalla on myös erikseen varhaiserityisopetukseen ja varhaiseen puuttumiseen suuntautuneita lehtiä.

Opettajien tiedon tarpeet olivat Teaching Exceptional Children -lehden (TEC) perusteella toisenlaisia: lähes 2/3 artikkeleista kohdistui opetusmenetelmiin ja -välineisiin, interventioihin ja oppilaiden ominaisuuksiin. TEC oli julkaisuprofililtaan täysin erilainen kuin tutkimusartikkeleita julkaisevat tiedelehdet, mutta

kirjoittajien joukossa oli paljon alan tunnettuja tutkijoita.

Suomalaisten väitöstutkimusten teemojen suosituimmuus poikkesi kansainvälisistä artikkeleista siten, että väitöskirjoissa tarkasteltiin useimmin (22,2 %) oppilaiden ominaisuuksia ja niiden yhteyttä oppimiseen (esim. keskosena syntyneiden lasten kielenkehitys, oppilaiden minäkäsityksen ja matemaattisten taitojen yhteydet), kun taas interventiotutkimukset ylsivät vasta jaetulle kolmannelle sijalle (15,8 %) kasvatuksen ja kuntoutuksen järjestämiseen liittyvien tutkimusaiheiden kanssa. Interventiotutkimuksista reilu puolet liittyi oppimisen ohjaamiseen kognitiivisissa taidoissa (esim. Bright start -ohjelman soveltaminen, lukikuntoutus), kun taas vajaassa puolessa tutkimuksista interventiot kohdistuivat sosiaalisiin ongelmiin (esim. päihderiippuvuuden hoito, vanhemmuuden tukeminen). Selkeä poikkeus kansainväliseen tutkimukseen oli se, että interventiotutkimukset pohjautuivat enemmän laadullisiin toiminta- ja tapaustutkimusasetelmiin kuin perinteisten kokeellisten tutkimusasetelmien rakentamiseen.

Myönteistä suomalaisissa tutkimuksissa oli suurempi pyrkimys asianosaisten käsitysten ja kokemusten selvittämiseen eli oppilaiden ja erityisesti vanhempien kuulemiseen (17,4 %:ssa kaikista väitöskirjoista). Ehkä yllättävimpänä havaintona voidaan pitää puhtaasti inkluusiivisten teemojen vähäisyyttä tutkimuksissa (4,8 %), vaikkakin teemaa sivuttiin myös kasvatuksen järjestämiseen liittyvissä kysymyksissä. Suomalaisen tutkimuksen valtavirrasta jäivät pois myös arviointikäytäntöjen sekä opettajan työn ja opettajankoulutuksen tutkimus, joista molempia tutkimusteemoja käsitteli vain yksi väitöskirja.

Peruskouluikäisten lasten ja nuorten taitojen, oppimisen ja opetuksen järjestämisen tutkimisen lisäksi suomalaisissa väitöskirjoissa oli hyvin edustettuna alle kouluikäisten lasten kasvatus ja kuntoutus ja heidän perheidensä arki. Väitöskirjoista kahdeksantoista (35 %) käsitteli tähän ikäluokkaan liittyviä teemoja, kun taas peruskoulun jälkeistä elämää ja aikuisten oppimista tarkasteltiin kuudessa väitöskirjassa (12 %).

Taulukko 2. Julkaisujen teemat

Teemat	Lehdet	%	TEC	%	Väitöskirjat	%
Interventiot	106	20,9	29	20,6	10	15,8
Inklusio ja inkluusiivinen kasvatus	90	17,7	11	7,8	3	4,8
Oppilaiden ominaisuudet ja sosiaaliset suhteet	61	12,0	17	12,1	14	22,2
Opettajankoulutus ja opetustyö	59	11,6	4	2,8	1	1,6
Koulutuksen ja kuntoutuksen järjestäminen	48	9,4	4	2,8	10	15,8
Opetusmenetelmät ja -välineet	38	7,5	42	29,8	4	6,4
Asianosaisten (oppilaat, vanhemmat) kokemukset	29	5,7	4	2,8	11	17,4
Metodologia, mittaaminen ja arviointi	23	4,5	13	9,2	1	1,6
Siirtymävaiheet	22	4,3	7	5,0	4	6,4
Erytispedagogiikka tieteenä ja muut käsiteanalyysit	20	4,0	2	1,4	3	4,8
Yhteistyökysymykset	12	2,4	8	5,7	2	3,2
Yhteensä	508	100,0	141	100,0	63	100,0

Suurin osa kansainvälisten lehtien sisältämistä artikkeleista oli empiirisiä alkuperäisartikkeleita (75 %). Kaikki lehdet julkaisivat sekä määrällisiä että laadullisia tutkimuksia. Määrällisten aineistonkeruumenetelmien määrä oli 266 (58 % kaikista aineistonkeruumenetelmistä) ja laadullisten 191 (42 % kaikista aineistonkeruumenetelmistä) (ks. taulukko 3). Suhteellisen monessa tutkimuksessa käytettiin useampaa kuin yhtä aineistonkeruumenetelmää (esim. haastattelu ja havainnointi), mutta vain vähän laadullisen ja määrällisen tutkimusotteen yhdistämistä¹. Laadulliset aineistot painottuivat inkluusiivisen kasvatuksen tutkimuksissa, kun taas interven-

tiotutkimuksissa korostuivat kokeelliset asetelmat. Lisäksi amerikkalaiset julkaisut painottuivat määrällisesti, kun taas eurooppalaisissa lehdissä myös laadullisella otteella oli merkittävä sijansa.

Määrälliset tutkimukset olivat luonteeltaan kuvailevia tai selittäviä (kokeellinen tai näennäiskokeellinen asetelma). Yleisin aineistonkeruumenetelmä määrällisissä tutkimuksissa oli kyselylomake ja laadullisissa haastattelu. Valmiiden tilasto- tai dokumenttiaineistojen hyödyntäminen oli suhteellisen vähäistä (16 %). Lähes poikkeuksetta tutkimukset edustivat poikittaistutkimuksia, vaikkakin mukana oli myös muutama seurantatutkimus.

Taulukko 3. Empiirisissä tutkimuksissa käytetyt aineistonkeruumenetelmät

Lehti	Aineiston keruu / tutkimusasetelma							
	Kyselylomake	Std-mittari	Tilastot	Interventiot (myös kokeelliset)	haastattelu	Obser-vointi	Dokument.	Pitkittäis-seuranta
Except. Children	7	7	4	15	6	1	5	6
Exceptionality	3	1	4	3	3	2	5	-
Br. J. of Sp. Ed.	24	3	1	17	15	2	-	-
Eur. J. of SNE	32	8	-	13	17	6	7	1
I. J. of Special Ed.	31	11	7	22	23	11	9	1
J. of Special Ed.	8	3	8	15	2	1	3	1
I. J. of Incl. Ed.	12	1	5	1	45	10	18	-
Yhteensä (466)	117	34	29	86	111	33	47	9
Suomalaiset väitöskirjat (aineistonkeruu-menettelmää yhteensä 120)	27	15	1	6	25	15	20	11

Tutkimusartikkeleita leimasi yhteensä taustateorioiden puuttuminen. Artikkeleiden taustaosissa luotiin tyypillisesti laajahko katsaus aiheesta tehtyihin

aikaisempiin tutkimuksiin, joilla perusteltiin tutkimuksen tarpeellisuutta ja esimerkiksi kyselylomakkeen laatimista. Sen sijaan varsinaisiin eheisiin teorioihin (esim.

¹ Koska yksi tutkimus voi edustaa useampaa aineistonkeruumenetelmää, menetelmien määrä on suurempi kuin empiiristen alkuperäisartikkelin määrä.

Bourdieuun teoria sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta, Vygotskyn teoria lähikehityksen vyöhykkeestä) nojaututtiin suhteellisen harvoin. Vastaavasti valtaosa laadullisen tutkimuksen artikkeleista ei sitoutunut mihinkään tiettyyn laadullisen tutkimuksen koulukuntaan (esim. narratiivinen analyysi tai etnografinen tutkimus), vaan edusti yleistä ja aineistoa teemoittelevaa sisällön erittelyä. Joissakin laadullisissa tutkimusartikkeleissa taas teoria rinnastettiin käytettyihin metodologisiin lähestymistapoihin ja niiden taustalla oleviin käsityksiin tiedon luonteesta (esim. sosiaalinen konstruktionismi teoreettisena viitekehyksenä).

Ei-empiiriset artikkelit olivat paljolti koulutuspoliittisia puheenvuoroja, kriittisiä katsauksia käytäntöihin ja uusia toimintamalleja luovia selvityksiä (N = 66; 12,3 % kaikista artikkeleista). Lisäksi lehdissä julkaistiin kirjallisuuskatsauksia, joissa koottiin yhteen tiettyyn opetusmenetelmään, interventioon tai oppilasryhmän opettamiseen liittyviä seikkoja. Nämä olivat joko perinteisiä selostavia kirjallisuuskatsauksia (N = 32; 6 %) tai vaikuttavuustutkimuksiin pohjautuvia systemaattisempia katsauksia, joista osa laajentui tilastollisia menetelmiä tutkimustulosten yhdistämisessä hyödynnettäväksi meta-analyyseiksi (N = 19; 3,5 %). Varsinaisia filosofiseen argumentointiin pohjaavia teoreettisia tutkimuksia tai termien välisiä yhteyksiä pohtivia käsitteanalyysieja julkaistiin vain vähän (N = 17; 3,2 %).

Suomalaisissa väitöskirjoissa empiiristen alkuperäistutkimusten osuus oli vieläkin suurempi kuin kansainvälisissä aikakauslehdissä: vain yksi tutkimuksesta edusti teoreettista filosofista tutkimusta. Väitöstutkimusten aineistonkeruumenetelmissä näkyi 2000-luvulla niin laadullinen kuin määrällinenkin ajattelu: puhtaasti laadullinen ote oli hallitseva 39 prosentissa

väitöskirjoista, puhtaasti määrällinen ote 35 prosentissa, ja kyseisiä otteita yhdistävää monimenetelmällisyyttä käytettiin 24 prosentissa tutkimuksista. Myös suomalaisille väitöskirjoille oli kansainvälisten tutkimusartikkelien tavoin tyypillistä, että samassa tutkimuksessa hyödynnettiin useampaa kuin yhtä aineistonkeruumenetelmää. Käytetyimmät aineistonkeruumenetelmät olivat kyselylomake ja haastattelu samalla tavoin kuin artikkeleissakin. Suosituin analyysimenetelmä laadullisissa tutkimuksissa oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi, mutta tutkimuksissa oli esimerkkejä myös muista tunnetuimmista laadullisen tutkimuksen lähestymistavoista.

Suurimmassa osassa väitöskirjojen teoriataustoja (62,8 %) nojaututtiin selkeästi määriteltyyn teoreettiseen lähestymistapaan, vaikkakaan reilussa kolmasosassa (37, 2 %) tutkimuksista teoreettinen sitoutuminen ei ollut nähtävissä. Suurin osa mainituista teoreettisista lähestymistavoista oli joko sosiologisesti tai sosiokulttuurisesti suuntautuneita (esim. vammaisuuden sosiaalinen malli) tai oppimisteoriaan pohjautuvia (esim. dynaaminen arviointi). Puhtaasti filosofisia tai psykologisia teorioita esiintyi vain muutama (esim. kiintymyssuhdeteoria). Yleisempää oli, että teoreettiset lähestymistavat olivat laajoja, empiirisen analyysin juuria esitteleviä ja sille tulkintakehyksen antavia ajattelutapoja (esim. sosiaalinen konstruktionismi, ekokulttuurinen lähestymistapa) kuin tarkasti rajautuvia ja testattavaksi asettuvia yksittäisiä teorioita (esim. rationaalisen valinnan teoria, mielen teoria).

POHDINTA

Erityispedagogiikan aikakauslehtien ja väitöskirjojen analysointi osoittaa, että tutkimus on hyvin sidoksissa opetuskenttään

ja sen ajankohtaisiin kysymyksiin. Sen sijaan tutkimukset eivät juurru yhtä vahvasti teoriaan eivätkä pyri testaamaan tai kehittämään sitä. Näin ollen kuva opetuksen prosessista ja taustadynamiikasta saattaa jäädä vaillinaiseksi, sillä vasta teorian kautta päästään selittämään, miksi jokin pedagoginen menetelmä toimii siten kuin toimii (Suppes, 1974). Tosin interventioden kehittämisen taustalla ovat usein aikaisemmat tutkimukset esimerkiksi lukemisen vaikeuksien dynamiikasta. Suomalaisten interventiotutkimusten uskottavuuden ja hyödynnettävyyden kannalta on tärkeää, että ne täyttävät tieteellisen vaikuttavuustutkimuksen laatuvaatimukset.

Uuden empiirisen tutkimuksen teon lisäksi erityispedagogiikan tutkijat ovat alkaneet yhdistää ja tiivistää olemassa olevaa tutkimustietoa katsausartikkeleiksi ja meta-analyyseiksi. Koska oppimista voidaan tarkastella useasta näkökulmasta, meta-analyyseissa pitää ratkaista, mitä pidetään edistymisen tai hyvän toimintatavan kriteereinä: oppimistuloksia, yhteisöllisyyden ja kouluviihtyvyyden lisääntymistä, vanhempien myönteisiä kokemuksia, oppilaan minäpystyvyyden vahvistumista vai ongelmien tunnistamisen ja opettajan reflektiotaitojen parantumista (ks. Kauffman 2008). Myös laadullisten haastattelututkimusten pohjalta on mahdollista tehdä kokoavia kirjallisuuskatsauksia ja etsiä kokemusten ja käsitysten takana olevia yhteisiä piirteitä ja mahdollisia selittäviä tekijöitä. Samalla on mahdollisuus siirtyä testaamaan laadullisin menetelmin havaittujen tulkintojen toimivuutta laajemmissa populaatioissa.

Määrällisissä tutkimuksissa tyypillisin aineistonkeruumenetelmä on kyselylomake. Tutkimusteemasta riippuen myös esimerkiksi psykologiassa kehitettyjen valmiiden mittareiden käyttöä voisi hyödyntää tulevaisuudessa enemmän. Laadullisiin

tutkimuksiin voisi analyttistä vahvuutta tuoda selkeä sitoutuminen johonkin laadullisen tutkimuksen koulukuntaan, kuten fenomenologiaan, etnografiaan tai keskusteluanalyysiin. Tämä voisi taata paremmin sen, että tutkimuksissa löydettäisiin myös teoreettinen ydin, joka olisi siirrettävissä kontekstista toiseen.

Erityispedagoginen opetusmenetelmien ja interventioden tutkimus perustuu lähinnä tietoon ongelmista sekä niiden synnystä ja luonteesta. Tutkituimpia oppimisen ongelmia ja interventiotutkimusten lähteitä ovat viime vuosikymmeninä olleet lievät oppimisvaikeudet ja niistä erityisesti lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet. Lisäksi kiinnostusta ovat herättäneet uudehkot diagnoosit (esim. autismi), joita annetaan ja jonka kaltaisia ongelmia tunnistetaan enemmän kuin aikaisemmin (ks. myös Mastropieri ym., 2009; Nilholm, 2007). Jotta interventiot eivät jäisi opetuksen yleisistä toteuttamistavoista irralleen, erityispedagogiikassa tulisi tutkia tai hyödyntää tutkimusta, jota on tehty myös opetuksen perustoiminnoista (esim. palautteenanto), erilaisista pedagogisista suuntauksista (esim. narratiivinen opettaminen, kriittinen pedagogiikka) sekä sisältötietoudesta ja ainedidaktiikasta. Tällaisia pedagogisia teemoja on tutkittu erityispedagogiikassa jonkin verran esimerkiksi opetusmenetelmien ja -välineiden osalta, mutta huomattavasti vähemmän kuin ongelmaperustaisia interventioita. Erityisesti suomalaisissa väitöskirjoissa liikutaan arjen pedagogiikan kannalta paljon kehällisissä kysymyksissä, jotka eivät liity suoraan luokan toimintaan, oppituntien ja ohjaustuokioiden suunnitteluun tai opetuksen arviointiin.

Inklusiivisessa kasvatuksessa tarvitaan asenteita selvittävän tutkimuksen lisäksi laaja-alaista tutkimusta siitä, miten hyvä oppiminen voi toteutua kaikille

yhteisessä koulussa, millaiset oppilasryhmittelyt ovat toimivia ja miten opettajien käyttämät menetelmät muuttuvat joustavasti heterogeenisessä luokassa. Siksi erityispedagogiikassa tarvitaan myös kuvailevaa laadullista tutkimusta, jossa tutkimusympäristön tarkka kuvaus yhdistyy aineistolähtöisten huomioiden vahvaan käsitteellistämiseen. Tällainen tutkimus vastaa Berlinerin (2002) kuvaamaan kritiikkiin siitä, että kasvatustieteissä säännönmukaisuuksien etsintä ja yleistysten tekeminen epäonnistuvat usein, sillä tutkimuksissa ei voida käsitellä niin suurta määrää kontekstuaalisia tekijöitä (esim. paikalliseen koulukulttuuriin tai kuhunkin opetusryhmään liittyviä piirteitä) kuin oppimiseen väistämättä liittyy. Yksinkertaistusten välttämiseksi tietoa tarvitaan opetus- ja oppimisprosessien onnistumisen ja epäonnistumisen taustalla vaikuttavista yksityiskohtaisista mikrotekijöistä, joihin esimerkiksi havainnointiaineistoon pohjautuva laadullinen kuvaileva tutkimus voi parhaimmillaan päästä.

Erityispedagogisten tutkimusten näkökulma on usein professionaalinen, mikä herättää huolta siitä, että oppilaiden ja heidän vanhempiansa näkökulma voi jäädä ohueksi. Suomalaisissa väitöskirjoissa asianosaisten ääni on kuitenkin kiitettävämmin esillä – tosin enemmänkin vanhempien kuin lasten itsensä kautta. Kokemuksellinen tutkimus on erityisen merkityksellistä aina, kun ollaan tekemässä vähemmistöissä olevien, marginalisoitujen tai vähemmän valtaa omaavien ryhmien kanssa (ks. myös Nilholm, 2007). Se voi olla luonteeltaan myös emansipatorista tutkimusta, jossa esimerkiksi lapset tai vammaiset henkilöt otetaan tasaveroisesti mukaan niin tutkimuksen suunnitteluun kuin tulosten tulkintaan omien asioidensa asiantuntijoina. Koska kasvatuksessa ja opetuksessa on kyse vaikuttamisesta suhteessa siihen,

mitä pidetään hyvänä elämänä, tarvitaan jatkuvasti myös itsekriittistä teoreettista ja empiiristä tutkimusta oman tieteenalan perusteista, ammattieettisistä kysymyksistä ja ammattikäytäntöjen seurauksista. Tällaista tutkimusta on jo tehty suhteellisen paljon varsinkin koulutuksen järjestämiseen liittyvissä kysymyksissä ja ylipäättään suomalaisissa väitöskirjoissa, jotka edustavat usein kriittistä suhtautumista vallitseviin toimintatapoihin ja erittelevät myös ympäristön esteellisyyttä lapsen pulmien aiheuttajina.

Kuten artikkeleiden ja väitöskirjojen sisällöt osoittavat, erityispedagoginen tutkimus elää monitieteisyydestä ja näkökulmien runsaudesta, jolloin yksittäisten tutkijoiden osaamisalueet voivat olla hyvinkin kaukana toisistaan (ks. myös McLeskey & Landers, 2006). Tärkeää onkin, että erityispedagogiikkaa kehitetään edelleen aidosti moninäkökulmaisena tieteenalana, jonka sisälle voivat mahtua toisilleen jännitteiset näkemykset. Kun tutkittavia ilmiöitä lähestytään useasta näkökulmasta, tulokset ovat kattavampia, tarjoavat täydellisemmän kuvan oppimiseen, kasvuun ja sen ohjaimiseen liittyvistä ilmiöistä ja saavat tutkimuksen vastaamaan paremmin oppimisen olosuhteiden monimutkaisuutta (Lynham, 2000; Lynham 2002). Esimerkiksi sosiaalinen konstruktionismi on hedelmällisempi lähtökohta tarkastella opettajan ja oppilaiden välisen suhteen rakentumista kuin neuropsykologia. Jälkimmäinen puolestaan voi tarjota vankan perustan interventiotutkimuksille, joille olisi myös ilmeistä tarvetta suomalaisen erityisopetuksen kehittämiseksi. Ylipäättään suomalaisen erityispedagogisen tutkimuksen tarkempi profilointi voisi alan pienuuden ja voimavarojen paremman hyödyntämisen takia tuoda tutkimukselle enemmän näkyvyyttä.

Koulun kriittisin menestystekijä on

osaava ja sitoutunut henkilöstö, jonka ajattelun tueksi erityispedagogisen tutkimuksen tulisi tuottaa toimivia välineitä. Oppimisvaikeustutkimus ja neuropsykologia tarvitsevat taas teorioiden tulkintaan luonnolliset ympäristöt, joissa pedagogiikkaan kohdistuvat jatkuvasti moninaiset arjen paineet. Vaikka Suomessa on epärealistista odottaa laajalevikkisten tieteellis-käytännöllisten lehtien syntymistä amerikkalaiseen tapaan kuten Teaching Exceptional Children, on tulevaisuuden yhtenä isona haasteena se, miten suomalainen erityispedagogiikan tutkimus kommunikoi opettajien kanssa. Tarvetta on paljonkin, ja käsisä oleva lehti on kunnioitettava pyrkimys vastata siihen.

Kirjoittajatiedot:

Tutkijatohtori Tanja Vehkakoski, KT, työskentelee Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksessa (erityispedagogiikan oppiaine) ja Matti Kuorelahti toimii ma. professorina Kajaanin opettajankoulutusyksikössä.

LÄHTEET

- Anfara, V.A. & Mertz, N.T. (2006). Introduction. Teoksessa V.A. Anfara & N.T. Mertz (toim.), Theoretical frameworks in qualitative research (13–32). Thousand oaks, CA: Sage.
- Berliner, D.C. (2002). Educational research: the hardest science of all. *Educational Researcher*, 1, 18–20.
- Connor, D.J. & Ferri, B.A. (2007). The conflict within: resistance to inclusion and other paradoxes in special education. *Disability & Society*, 22, 63–77.
- Cook, B.G. & Schirmer, B.R. (2003). What is special about special education? Overview and analysis. *The Journal of Special Education*, 37, 200–205.
- Florian, L. (2007). Reimagining special education. Teoksessa L. Florian (toim.), *The Sage Handbook of special education* (7–20). London: Sage.
- Gallagher, D.J. (2004). Educational research, philosophical orthodoxy and unfulfilled promises: the quandary of traditional research in US special education. Teoksessa G. Thomas & R. Pring (toim.), *Evidence-based practice in education* (119–130). Berkshire, UK: Open University Press.
- Gallagher, D.J. (2006). If not absolute objectivity, then what? A reply to Kauffman and Sasso. *Exceptionality*, 14, 91–107.
- Hausstätter, R.S. (2004). An alternative framework for conceptualizing and analysing special education research. *European Journal of Special Needs Education*, 19, 367–374.
- Hausstätter, R.S. & Connolley, S. (2009). Educating the special. Esitelmä ECERin kongressissa (European Conference of Educational Research) 30.9.2009, Wien.
- Kauffman, J.M. & Hallahan, D.P. (2005). *Special education. What it is and why we need it*. Boston: Pearson Education.
- Kauffman, J.M. & Sasso, G.M. (2006). Toward ending cultural and cognitive relativism in special education. *Exceptionality*, 14, 65–90.
- Kauffman, J.M. (2008). Would we recognize progress if we saw it? A commentary. *Journal of Behavioral Education*, 17, 128–143.
- Kivirauma, J. (2004). Scientific revolutions in special education in Finland. *European Journal of Special Needs Education*, 19, 123–143.
- Kivirauma, J. (2008). Erityispedagogiikassa tapahtuneet paradigman muutokset vuosina 1951–2008. Esitelmä Kasvatustieteenpäivillä 28.11.2008, Turku.
- Lipsky, D.K. & Gartner, A. (1996). Inclusion, School Restructuring, and the Remaking of American Society. *Harvard Educational Review*, 66, 762–796.
- Lynham, S.A. (2000). Theory building in the human resource development profession. *Human Resource Development Quarterly*, 11, 159–178.
- Lynham, S.A. (2002). The general method of theory-building research in applied disciplines. *Advances in Developing Human Resources*, 4, 221–241.

- Mastropieri, M.A., Berkeley, S., McDuffie, K.A., Graff, H., Marshak, L., Conners, N.A., Diamond, C.M., Simpkins, P., Bowdey, F.R., Fulcher, A., Scruggs, T.E. & Cuenca-Sanchez, Y. (2009). What is published in the field of special education? An analysis of 11 prominent journals. *Exceptional Children*, 76, 95–109.
- McLeskey, J. & Landers, E. (2006). Classic articles in special education. An exploratory investigation. *Remedial and Special Education*, 27, 68–76.
- Mortimore, P. (2000). Does educational research matter? *British Educational Research Journal*, 26, 5–24.
- Nilholm, C. (2007). Power and perspectives – an investigation into international research covering special educational needs. *International Journal of Special Education*, 22 (3), 62–71.
- Paechter, C. (2003). On goodness and utility in educational research. Teoksessa P.J. Sikes (toim.), *Moral foundations of educational research. Knowledge, inquiry and values* (105–117). Maidenhead & Philadelphia: Open University Press.
- Pitkäniemi, H. (2009). Opetuksen tutkimuksen metodologisia trendejä: synergiaa kohti. *Didacta Varia*, 14, 25–39.
- Saloviita, T. (2009). Antaako opettajankoulutus liian vähän tietoa erityiskasvatuksesta? *Kasvatus*, 40, 359–363.
- Suppes, P. (1974). The place of theory in educational research. *Educational Researcher*, 3 (6), 3–10.
- Vaughn, S. & Linan-Thompson, S. (2003). What is special about special education for students with learning disabilities? *The Journal of Special Education*, 37, 140–147.